

CZELNY (71) ai

[*FalZioł* cf 1. CELNY]

e jasne.

comp i sup (53 + 7) -czelniejszy (60). sup nã- (5) *BielKron*, *LeovPrzep* (2), *ModrzBaz*, *SkarŻyw*, nãj- (2) *GórnDworz*, *PaprPan*.

sg m N czelniejszy (5). ◊ G nãczelniejszy(e)go (1). ◊ A czelny, czelniejszy, nãczelniejszy (4), nãczelniejszy(e)go (1). ◊ I czelniejszym, nãczelniejszym (2). ◊ f N czelniejszã, nãjczelniejszã (2), czeln(a) (1). ◊ G czelniejszy(e)j (1). ◊ A czelnã (1). ◊ n N czelniejszy(e) (1). ◊ G czelniejszy(e)go (2). ◊ A czelniejszy(e) (1). ◊ pl N m pers czelni, czelniejszy (11). subst czelniejszy(e) (3). ◊ G czelnych, czelniejszych (15). ◊ D czelniejszym, nãczelniejszym (3). ◊ A m pers czelniejszy(e) (5) *Leop* (2), *RejPos*, *ModrzBaz*, *PowodPr*, czelniejszych (1) *BibRadz*. subst czeln(e), czelniejszy(e) (4). ◊ I m czelnymi, czelniejszymi (3). ◊ L czelnych, czelniejszych (4).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde XVI – XVIII w.*

Przymiotnik od „czoło”:

1. Znajdujący się na czole (1) :

Wyrażenie: »ozdoba czelna« (1): Frontale, est ornamentum frontis, praecipue in equis et elephantis – Nączelnik. Ozdoba czelna. *Calep* 436a.

2. *Przedni, wybitny, wyborny, znakomity, doskonały; główny; princeps Vulg, PolAnt; optimas, principalis, pri- mus Vulg; optimus PolAnt* (70) : Thak iako niektore poŝpolithe ŝkargy sthrony Rzemieŝla Rzeźniczego v nas w Sliãsku bely, thudzisz theŝ w czelnieiŝlich Miaŝtach iako we Wroczlawyv, Legniczy, Swidniczi, w Brzegu, w Niŝie y indzie. *ListRzeź w.* 3; *ForCnR B*; hy pothem przisli thakiesz czo czelnyeyschi kupczi mohylowsczi *ZapWar* 1537 nr 2494; Y owiŝem o czelnych rzeczach nãlŝey wyãry. *KromRozm I G2*, *O2v*; *KrowObr Qq4*; Ten Zołtarz nãpifał Dawid Swięty Krol y Prorok czelnieiŝly *Leop* AAa, 1.Par 12/9, *Ps* 50/14, *Dan* 5/23; ále ná proŝbę krola Alfonŝã muŝiał wziãć/ po ktorego przyŝlał okręty áby co z nãczelnieiŝlym ludem ŝwoim przyplýnãł do Apuliey *BielKron* 252v; Ma w ŝobie miãłtã czelne á bogãte ná wyŝpãch y ochędoŝne *BielKron* 286; A potym niŝ ŝie mŝza ŝkoñczyłã/ ŝzli czelnieiŝly rycerŝcy pãnowie ku krolowi *BielKron* 330, 112v, 267v, 271v, 273v [2 r.], 287, 329; *OrzQuin Z4*; ábowiem ze krwiã y duch ŝywotny wychodzi/ á mdlã ŝye wñętrzne ŝprãwy członkow czelnych/ y ŝywot ŝye tym kroci. *SienLek* 33v; Ale lepiej by im ARyŝtoteleŝã Mędrã nãczelnieiŝzego/ o wŝyŝtkich rzeczãch przyrodzeniu mãdrze vczãcego/ ŝluchãć *LeovPrzep* a2v, E [2 r.], G; *RejAp* 201; *GórnDworz K6*; *RejPos* 9; *BudBib* 1.Reg 15/21; Nãpifałã wnet liŝty/ do czelnieiŝzey rãdy. *HistHel* Dv, D2; ielŝizeć tēz vkaŝe potym wodã wagã ná czele/ kędy byŝ miał wołã Groblã czelnã poŝtãwić przy namniēy trzy łokcie á mniēy nic. *Strum* D2; Piaŝty/ grãniczne pãny/ wŝytki opuŝciłi/ A Poŝly do Frãnciey s chęciã wyprãwili. S ktorych czelnieiŝze mieyŝce miał Adam Konãrŝki *StryjWjaz* A3v; *CzechRozm **, **2 ŝp; Chybiłã rychłõ wroŝkã/ bãrzo nas ŝkukłano/ Lud mu co nãyczelnieiŝly w niewolã zãbrano. *PaprPan* Hh3v; Oligãrchiã zowã/ gdy kilka pewnych á czelnieiŝlych oney Ziemie ofob Pãñŝtwo rãdã [Oligarchiam administrationem paucorum] *ModrzBaz* 3v; Przetoŝ y tãkowego złego wzruŝenia ŝerdecznego/ czelnieiŝzi Pãnowie powŝciãgãć máiã [Ergo et commotiones animi pravae viris principibus comprimendae sunt] *ModrzBaz* 27, 3v, 13, 17, 24 [2

r.], 26 (15); Kámięń od rzemiełnikow niedbálych wzgardzony Ná kąć czelny iełt włożony. *KochPs* 178; *GórnTroas* 41; iż Ludfka ziemiá z miáłtem Ieruzálem y z kościołem/ była czelnieyfsza część oney kráiny *WujNT* 299; *PowodPr* 29; *KlonFlis* A3.

W charakterystycznych połączeniach: czelny (-a, -e) bydło, część, członek, duch, grobla, kąć, Kozak, kupiec, lud (3), ludzie (4), mędrzec, miasto (miasteczko) (6), miejsce (2), osoba (6), pan (9), poeta, prorok, psych, rada, rzecz (6), stan, urząd; co (na)czelniejszy (6).

Wyrażenie: »czelniejsze przodkowanie« (1): Abowim z tym kościołem/ dla czelneyeyszego przodkowánia yego/ musi łye zgádzáć wśfelki kołcyoł/ tho yełt wśyftcy wyerni *KromRozm III* Ov.

Szereg: »przedniejszy i czelniejszy« (1): Bo łtárádawná między themi wśyftkiemi krolełtwy/ Azor przedneyeysze á czelneyeysze było [*principatum tenebat*]. *Leop Ios* 11/10.

a. *W funkcji rzeczownika (11):* Przeto wedle tego dówodu/ rozmyśłáy iako pán Iezus łiedzi na niłkiém miełtzu/ nie między czelnymi. *OpecŻyw* 40v; *MiechGlab* 34; Ale dał Pan Bog w łerce moie/ y zgromádziłem co czelneyeysze [*optimates*]/ y vrzędniki/ y lud obecny *Leop 2.Esdr* 7/5; Wdzień iego zumieią łie naypodleyeyszy z ludu/ á co czelneyeysze [*primos*] ogárnie łtrách. *Leop Iob* 18/20; Tąż niezgodá y nienawiełciá y ini czelneyeyszy łámi między łobá czynili *BielKron* 179v; *ModrzBaz* 115.

czelniejszy czego (1): A vpátrzył początek łobie/ bo łám cześ łakonodawce nákrzyta/ á przyłzedł zczelneyeyszymi ludu [*cum principibus populi*]/ łpráwiedliwość Iehowy czynieć będzie *BudBib Deut* 33/21.

czelniejszy z kogo, z czego (2): łińnął łie do tego czelneyeyszy z dworzan káždy *GórnDworz* B7v; Lecz Arcykáplani y Doktorowie y czelneyeyszy z ludu [*principes plebis*] łzukáli go łtráć *WujNT Luc* 19/47.

(na)czelniejszy między kim (2): Ze przyzwáł Iozue wśythkich Izráelczykow/ łtárszych ich á czelneyeyszych między nimi/ łędziow y przełozonych ich [*seniores eius et duces principes, et iudices eius*] *BibRadz Ios* 23/2; bo P. naczelneyeyszego między Apołtoły/ y wielkością wiáry y záłługá cnoty nawiełtzege/ kśiążę nád pierwśzymi Piotrá do Rzymu/ iáko przełiw połpolitey narodu ludzkiego zgubie/ połłáć raczył *SkarŻyw* 361.

W charakterystycznym połączeniu: co czelniejszy (2).

3. [Frontalny, od czoła:

Wyrażenie: »potkanie czelne«: Litwá teź łmiele y męźnie pierwśze naiázdy y potkanie czelne Polakom wytrzymáłá. *StryjKron* 361 (*Linde*).]

Synonimy: 2. celny, cześny, dostojny, godny, przedni, wyborny, zacny, znaczny; a. przełozony, starszy.

Cf **DWOCZELNY**